

عنوان:

بررسی عوامل تحکیم و تعالی خانواده از منظر اسلام

استاد راهنما:

سرکار خانم زهرا احمدی

پژوهشگر:

منصوره امیرزاده

بسم الله الرحمن الرحيم

چکیده

زندگی مشترک، براساس آموزه های اسلامی، نه تنها یک پیوند مادی، بلکه یک عهد معنوی و روحانی است. اسلام برای تقویت و تحکیم روابط میان همسران راهکارهای عملی موثری ارائه داده که هدف آن ایجاد محیطی سرشار از آرامش و همدلی است. راه های عملی از دیدگاه اسلام، اصول اساسی اخلاقی همچون محبت و بیان علاقه، همکاری، وفاداری و امانتداری، آراستگی و پرهیز از رذایل اخلاقی مانند خشم و غضب و تکبر و خودبینی می باشد. هرچه معنویات در زندگی پررنگ تر شوند زندگی زن و شوهر و ثمره زندگی آنها یعنی فرزندان لحظه به لحظه شیرین تر می شود. رعایت اخلاق حسنه و خودداری از زشتی ها کار طاقت فرسایی نیست و تحمل این ریاضت قابل تحمل، راهیابی به سعادت و یافتن راه الهی را آسان کرده و پیوند زناشویی را محکم و محبت بین افراد خانواده را استوارتر می کند.

کلیدواژه:

تحکیم، تعالی، خانواده، اسلام، اخلاق، عشق و محبت، سعادت

مقدمه:

از آنجایی که خانواده اولین نهاد شکل گرفته از روابط انسان‌ها با یکدیگر است، بالاترین جایگاه را در روابط اجتماعی و جامعه دارد. استحکام این جز تشکیل دهنده جوامع انسانی، بسیار مهم است زیرا خانواده بنای جامعه را می‌سازد و اگر خانواده با الگوی مناسب رفتاری، به تربیت درست افراد بپردازد سبب نمود رفتارهای متعالی می‌شود و این گونه جامعه‌ای با نشاط، پویا و رو به پیشرفت اخلاقی اقتصادی و ... خواهیم داشت. این مقاله سعی دارد با بررسی راهکارهای عملی ارائه شده در قرآن مجید و روایات اهل بیت علیهم السلام به پایداری خانواده‌ها و تحکیم روابط آنان پرداخته و به سلامت روح و روان زن و شوهر و فرزندان کمک کند. انسان‌ها اگر به ادب فردی و اجتماعی خود بی‌اعتنا بوده و در پی کسب فضائل اخلاقی به عنوان عامل اصلی تحکیم خانواده نباشند، به زودی تمام روابط خانوادگی و اجتماعی خود را از دست داده و به فردی منزوی با انواع بیماری‌های روانی تبدیل می‌شوند. از اینجاست که پی به اهمیت خودسازی و سعی در کنترل رفتار و داشتن الگوی متعالی رفتاری می‌بریم. دین اسلام، دین اخلاق و کرامت انسانی است. خداوند متعال آیات بسیاری در این مورد دارد و همچنین سیره امامان معصوم علیهم السلام، سراسر ادب و زندگی معنوی ایشان مورد رضای خداوند است. پس به راحتی می‌توان ایشان را الگوی خود دانست و با مطالعه زندگی ایشان و احادیث به ادب و آداب مزین شد.

انواع مسئولیت انسان:

انسان دارای دو نوع مسئولیت می‌باشد ابتدا مسئولیت فردی و سپس مسئولیت اجتماعی
مسئولیت فردی نیز دو قسم است:

۱- وظیفه‌ای که انسان نسبت به اعضا و جوارح خود دارد.

۲- وظیفه‌ای که نسبت به بعد معنوی و روحی خود دارد.

مسئولیت اجتماعی نیز به دو گروه قابل تقسیم است:

۱- وظایفی که مربوط به خانواده است.

۲- وظایفی که عمومی است و انسان‌ها نسبت به سایر انسان‌ها دارند.

مسئولیت خانواده از بقیه مسئولیت‌هایی که بر شمردیم سنگین‌تر است و باید کاملاً بر ابعاد گوناگون این وظیفه آگاهی یابیم و در انجام آن بر پایه احکام و دستورات الهی و سنت پیامبر اکرم صلوات الله علیه و ائمه علیهم السلام کوشش و دقت فراوان شود. از آنجایی که مسئولیت خانواده سنگین و حساس است و همسررداری و تربیت فرزندان دارای احکام و آیین ویژه‌ای است، هر کدام از اعضای خانواده وظایفی به عهده دارند که تنها با انجام صحیح و احسن وظایف متقابل، کانون خانواده گرم و سالم باقی خواهد ماند. در این گفتار ابتدا به کیفیت سلوک و آیین همسررداری و تبیین وظایف متقابل زن و شوهر پرداخته، و سپس به بررسی عوامل تحکیم و تعالی خانواده از منظر آیات و روایات می‌پردازیم.

قدم اول در تشکیل خانواده، انتخاب همسر مناسب و شایسته است. اسلام به پسر و دختر امر می‌کند که هرچه زودتر ازدواج کنند، و آنقدر به این مهم تاکید دارد که رسول گرامی سلام (صلوات الله علیه)، ازدواج نکردن را اعراض از سنت خویش، یعنی خروج از اسلام دانسته و خانه‌ای را که در آن ازدواج صورت پذیرد، بهترین خانه، می‌داند. اسلام با تاکید فراوان به پدر و مادر و

اجتماع نیز امر می‌کند که دختران و پسران را تزویج کنید، یعنی نباید ازدواج را به بهانه‌های واهی به تعویق انداخت. بهانه‌هایی از جمله: فقر، مهریه های سنگین و جهیزیه‌های آنچنانی.

از دلایل اهمیت ازدواج در اسلام می‌توان دو مورد را بیان کرد یکی ارضای غریزه و دیگری انسان سازی. همانطور که انسان در هنگام گرسنگی به غذا احتیاج پیدا می‌کند، در مورد غریزه جنسی نیز برای ارضای طبیعی آن، نیازمند ازدواج است. لذا اسلام طبق فطرت و خواست‌های انسان دستور به ازدواج و تشکیل خانواده داده است.

محیط خانه مکتب بسیار سازنده‌ای است به طوری که منشأ بسیاری از صفات خداپسندانه است و بسیاری از صفات منفی و ناپسند هم در اثر عدم تشکیل خانواده پیدا می‌شود.

حکمت‌های تشکیل خانواده از منظر اسلام

۱- آرامش روانی

۲- سازندگی اخلاقی و اجتماعی

۳- گسترش آرمان توحید.

بدون آرامش روانی نمی‌توان از جوان انتظار تقوا داشت. بدون آرامش روانی، نه نسل سالم و صالح پدید می‌آید و نه سازندگی اخلاقی و اجتماعی اتفاق می‌افتد و نه ارزش‌های دینی و آرمان توحید گسترش می‌یابد. از آنجایی که اضطراب روانی و عدم تعادل روحی نقش عمده در فسادهای اخلاقی و اجتماعی دارد بیشتر به لزوم تشکیل خانواده به خاطر داشتن سهم اساسی در آرامش روانی پی می‌بریم. مرد و زن باید معیار و ملاک‌هایی برای تشخیص فرد مناسب برای تشکیل این نهاد محبوب خداوند یعنی ازدواج داشته باشند.

اسلام معیار گزینش همسر را بیان کرده و به مردان و زنان آموخته است، که همسران آنان باید دارای چه شرایطی باشند. پیامبر اسلام (صلوات الله علیه) در این باره فرموده است: (از آن گلی که در منجلاب روئیده باشد پرسیدند یا رسول الله در منجرا منجلاب روئیده به چه معناست فرمودند

می‌فرمایند: (اول من یدخل الجنة معروف و اهله واول من یرد علی الحوض. معروف و اهلش اول وارد بهشت و اول وارد بر من در کنار حوض کوثر هستند)^۱.

۳- گذشت و عفو

زن و شوهر ممکن است گاهی نسبت به یکدیگر مرتکب خطا و اشتباه شوند، که در این موارد عفو و گذشت لازم است. کبر و خودپسندی، بی‌توجهی به طرف مقابل و رویگردانی از دستور حق در مسئله گذشت و عفو، امر ناپسند و در بعضی موارد حرام و موجب عقاب الهی است. عفو و گذشت از موارد احسان و آراسته به احسان، به فرموده قرآن محبوب خداست. امیرالمومنین علیه السلام در همین رابطه می‌فرمایند: (عقبه العیوب و تسرع الی الانتقام اعظم الذنوب کم گذشتی، زشت‌ترین عیب و عجله در انتقام از بزرگترین گناهان است)^۲.

۴- تغافل (به فراموشی زدن)

دیدن خطا، تقصیر و مشاهده عیب و نقص و خود را به فراموشی زدن به شکلی که طرف مقابل، یقین کند انسان از مسئله به هیچ عنوان مطلع و آگاه نشده، از عالی‌ترین حالات روحی و پر قیمت‌ترین صفات انسانی است. بزرگواری و شخصیت است که مرد از زن خود، خطایی ببیند، یا زن از شوهر خود اشتباهی ملاحظه کند و خود را در کمال جوانمردی و کرامت عمداً به فراموشی بزند و این به فراموشی زدن را، در تمام پیشامدهای آینده حفظ کند. امیرالمومنین علیه السلام می‌فرمایند: (لاعقل کالتجاهل و لا حلم کتغافل. تدبیری مانند خود را به بی‌خبری زدن

و خود را به فراموشی زدن نیست)^۳. ذره بینی و ذره به حساب آوردن، توقع عصمت همه جانبه داشتن، بی‌گذشتی، به رخ کشیدن خطا بر خلاف اخلاق و به قول امیرالمومنین علیه السلام باعث ناگواری زندگی است.

۲. وسائل الشیعه جلد ۱۶ صفحه ۳۰۳

۳. میزان الحکمه جلد ۶ صفحه ۳۶۸

۱. میزان الحکمه جلد ۷ صفحه ۲۶۸

۵- پرهیز از خشم و غضب

روایات و معارف اسلامی و آیات قرآن، همگان را از خشم و عصبانیت بر حذر می دارند و غضب را عاملی نابود کننده، نشانه ی سبک مغزی، علت هلاکت، آتشی از سوی شیطان و نوعی جنون و دیوانگی دانسته و آن را منشأ تمام شرور معرفی میکنند. امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند: (الغضب شر إن اطلقته دمر. خشم و عصبانیت شری است که اگر آن را در وجودت آزاد بگذاری نابودت می کند)^۱. در روایات بسیاری آمده است که فرو خوردن خشم نسبت به همگان، ایمن شدن از غضب حق در قیامت و اتصال به رحمت حق در محشر است.

۶- پرهیز از فخر فروشی

زن و شوهری که نسبت به یکدیگر تعهد شرعی و اخلاقی دارند و بادیدن هم قبل از ازدواج مورد پسند هم واقع شدند و اکنون با هم زندگی می کنند، اگر موردی پیش آمد، باید از به رخ کشیدن خانواده، حسب، نسب، مال و ثروت، جوانی، زیبایی و علم و دانش نسبت به یکدیگر پرهیزند که فخر فروشی، ایجاد آزار روحی و درونی می کند و گاهی زمینه خشم نفرت، نزاع و تفرقه می شود. امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند: (لا حمق اعظم من الفخر. حماقتی بزرگتر از فخر فروشی به دیگران نیست)^۲.

۷- رفتار

حرکات زن و شوهر نسبت به هم باید محصول ادب، وقار، دوستی، رفاقت، تعاون و همکاری، عشق و علاقه، تواضع و فروتنی باشد. هر دو باید نسبت به هم احترام متقابل و ارج نهادن به شخصیت را رعایت کنند. مرد باید بداند، زن از نظر خلقت و آفرینش ظریف، لطیف، کانون مهر و عاطفه و منبع عشق و علاقه و شرم و حیاست و در رفتار خود این خصوصیات را لحاظ کند. زن هم باید بداند مرد از نظر خلقت موجودی است قوی، مقاوم و دارای حالاتی سنگین تر از زن که قوام زندگی به وجود اوست. روی این حساب همسران با کرامت و زنان بزرگوar باید در رفتار خود نسبت به شوهران این معانی را

۲- میزان الحکمه جلد ۷ صفحه ۲۳۱

۳- میزان الحکمه جلد ۷ صفحه ۴۱۴

رعایت کنند. در سایه ی رعایت این واقعیات از جانب دو طرف زندگی مسالمت آمیز امکان پذیر است.

۸- گفتار

زن و شوهر سخن و کلامشان باید آمیخته به عشق و محبت و بیان عاطفه و احساس و انصاف باشد. در سخن گفتن، عدل و انصاف و نرمی و لحن گرم و همراه با محبت داشته باشند، اگر این گونه باشد به زندگی استحکام و عشق و سلامت می بخشند. همچنین از سخن زیاد و کثرت کلام و اضافه گفتن و آنچه که سود دنیا و آخرت ندارد، بپرهیزند. رسول خدا صلوات الله علیه می فرماید: (من حُسن اسلام المرء ترک الکلام فیما لا ینعیه. از نیکوی اسلام مرد، ترک سخن در چیزی است که برای او فایده ندارد)^۱. مردوزن با روش و اخلاق و گفتار و کردار خود، وقار و ادب و دینداری و سلامت نفس را عملاً به فرزندان و اطرافیان خود سرایت می دهند، که ثواب هدایت یک انسان، اگرچه فرزند خود آدم باشد، به مانند هدایت تمام انسان های آفریده شده است.

مؤثرترین گام ها، جهت رشد و کمال اعضای خانواده، همین اصولی است که گفته شد که مبنای زندگی پیامبر و ائمه علیهم السلام هستند. پس روشن است که ابتدا هر فرد باید ایمان خود را تقویت کرده و در قدم بعد به بررسی همه جانبه زندگی این بزرگواران بپردازد و همواره آنها را الگوی رفتاری خود قرار دهد. وقتی در خانواده آرامش حکمفرما باشد، اعضای خانواده در سطح اجتماع و در انجام امور اقتصادی نیز موفق خواهند بود. وقتی مرد به دنبال کسب روزی حلال پا به عرصه جامعه می گذارد، اگر با همان منشی که در خانه رفتار می کند، با سایر مردم نیز با عدل و انصاف برخورد کند، در فعالیت اقتصادی خود نیز در حد عالی خواهد بود. وقتی در کسب و کار خود رضای الهی و رضای خلق خداوند را سرلوحه قرار دهد، این مسیر تعالی را همچنان طی خواهد کرد. همچنین جامعه پر از افراد با تقوایی می شود که هم آرامش در خانواده دارند و هم این آرامش را به جامعه تسری می دهند. این گونه در همه امور خود موفق خواهند بود و رشد و تعالی را همه جوره تجربه خواهند کرد.

نتیجه

دین مبین اسلام، به زندگی دنیوی بعنوان جایگاهی که ابدیت انسان را می‌سازد، به طور ویژه توجه کرده و راهکارهای موثری برای اینکه انسان‌ها راه کمال و رشد را در پیش گیرند، ارائه کرده است. از آنجایی که زن و مرد با بودن کنار یکدیگر به زندگی ادامه می‌دهند، لازم است که بتوانند به هم کمک کنند تا هم زندگی توام با آسایش و آرامش داشته باشند و هم اینکه یکدیگر را در رسیدن به کمال و تعالی یاری کنند. اینجاست که ارزش احکام و روش‌های درست زندگی کردن که اسلام به خوبی و در حد اکمل آن را بیان کرده، به خوبی درک می‌شود. این دین کامل، هیچ نیاز انسان را بی پاسخ نگذاشته و برای هر مرحله از زندگی چارچوب مناسبی را ارائه کرده است. کافی است انسان، دین را از سرچشمه اش، قرآن و سنت فرا بگیرد و منش و رفتار خود را آنگونه که خداوند مشخص کرده بسازد، تا هم در دنیا و هم در آخرت به سعادت برسد. رشد و تعالی خانواده در گرو رشد اخلاقی، اعضای آن است.

منابع

- ۱- محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، چاپ ششم، نشر دارالحدیث
- ۲- آیة الله مظاهری، حسین، خانواده در اسلام، چاپ هفدهم، نشر شفق
- ۳- سالاری فر، محمدرضا، شجاعی محمدصادق، بهداشت روان با نگرش به منابع اسلامی، چاپ اول، نشر مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی
- ۴- طباطبایی نسب، سید محمد رضا، آداب زندگی، چاپ اول، نشر نورالائمه
- ۵- استاد انصاریان، حسین، نظام خانواده در اسلام، چاپ بیست و پنجم، نشر ام ابیها (س)
- ۶- اسحاقی، سید حسین، اخلاق بهشتیان، نشر خادم الرضا (ع)
- ۷- آیة الله بهشتی، احمد، خانواده در قرآن، نشر بوستان کتاب
- ۸- جهانی دارستانی، محسن، خانواده متعالی، چاپ اول، نشر مطاف عشق
- ۹- ملکی علیرضا، اخلاق اجتماعی، نشر بوستان کتاب چاپ اول